

KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKO MIŠLJENJE – PRAVO ILI OBVEZA?

mag.art ANĐELKO KOVAČEVIĆ □ Arheološki muzej Osijek, Osijek

Iako se pitanje iz naslova nekomu može činiti samo retoričkim, čak i zalihosnim – jer u sebi već sadržava i logičan odgovor – mislim da je, pogotovo u naše vrijeme, prijeko potrebno odgovoriti na nj, što ću u daljnjem tekstu i učiniti. Budući da je riječ o vrlo osjetljivu pitanju koje podrazumijeva valjanu raščlambu i objasnidbu, neće biti naodmet reći nekoliko uvodnih riječi.

Što je, općenito, mišljenje? Ima li čovjek uopće pravo na nj ili sve mora biti podvrgnuto nekoj „višoj“ instanciji kako bi bilo možebitno razmotreno i, u konačnici, prihvaćeno?

Je li mišljenje istodobno i naša obveza prema sebi samima i drugima ili je riječ o nečemu sasvim sporednom, dapače, suvišnome? Kao da zaboravljamo da je *mišljenje* odnosno *misao* početak svakoga stvaranja i da iole pametnom čovjeku, pogotovo obrazovanom stručnjaku, ne pada na um poigravati se nečim tako ozbiljnim kao što je (za) misao koju, nakon kraćega ili duljega promišljanja, izriče u obliku svojega mišljenja, i to na osnovi vlastitog znanja i iskustva. U tome i jest sva zagana iz koje onda proizlaze mnoge nesuglasice i nesporednosti. Što time, zapravo, želim reći? Autorova se (za)misao odnosno mišljenje uvijek zasniva – ako se zasniva¹ – na traženoj naobrazbi i radnom iskustvu te tu činjenicu nikako ne smijemo smetnuti s uma, što mi ipak katkada činimo. Time obezvređujemo sami sebe, svoj rad i struku kojom se bavimo, što nikako nije dobro i ne pridonosi unaprijeđenju nijedne, pa tako ni konzervatorsko-restauratorske struke o kojoj je ovdje, u konačnici, riječ.

Nadovezujući se na prethodni odlomak, mogu reći da svoje mišljenje zasnivam ne samo na vlastitom znanju i iskustvu nego i na relevantnoj literaturi. Naime, ako netko misli da se o tome nema što reći, kako je onda moguće da se takvo pitanje ipak potiče, bilo izravno, bilo neizravno, u *Smjernicama struke* i u *Etičkome kodeksu struke ECCO-a*?² Drugim riječima, ako pozornije iščita(va)mo spomenute *Smjernice struke* (Vokić, 2007: 245-248), a pogotovo članke ECCO-ova *Etičkoga kodeksa struke* (Vokić, 2007: 249-257), uočiti ćemo da se u gotovo svakom članku podrazumijeva ili izričito spominje prethodno mišljenje konzervatora-restauratora. Ako je tako, a jest, je li se moguće u razmatranju konzervatorsko-restauratorske problematike ne osvrnuti na bilo koji članak, bilo svjesno, bilo nesvjesno, i time zanemariti *pravo*, ali i *obvezu* iznošenja konzervatorsko-restauratorskoga mišljenja prije započinjanja bilo kakvih radova na kulturnoj baštini? Je li takvo što uopće održivo i o čemu je zapravo riječ, razložiti ću u sljedećim redcima ovoga članka.

Naime, već sama činjenica da je ECCO priredio *Smjernice struke* i *Etički kodeks struke* (Vokić, 2007: 238-253) dostatno govori sama za sebe, to jest potvrđuje da je cijelu konzervatorsko-restauratorsku struku trebalo na neki način usustaviti i zadati određene okvire unutar kojih je moguće postupati i kojih bi se svi na koje se to odnosi trebali pridržavati kako ne bi bilo nikakvih nedorečenosti, pa ni posljedičnih nesporednosti. Stoga su točno definirana načela, prava, ali i obveze prema kulturnoj baštini, njezinim vlasnicima ili zakonitim skrbnicima te, na kraju, prema kolegama i struci (Vokić, 2007: 238-253). Unatoč tomu što je sve definirano i razjašnjeno i što ne bi trebalo biti nikakvih nedorečenosti ni nesuglasica, neke su suptilne pojavnosti nelogične i njih, prema mojemu mišljenju, nikako ne bismo smjeli zanemariti. Tako sam, kontaktirajući i surađujući sa svojim kolegama iz raznih strukovnih ustanova, uočio da je svima njima načelno „dopušteno“ izreći svoje stručno mišljenje, odnosno nitko im ne uskraćuje to zajamčeno pravo, ali njihovo mišljenje, na kraju, ne mora uvijek biti pravilno vrjednovano ni prihvaćeno pa ni obvezujuće za bilo koga. Tu tvrdnju ne zasnivam (samo) na subjektivnome mišljenju svojih kolega o toj problematici nego ponajprije na njihovim javnim osvrtima na pojedine konzervatorsko-restauratorske zahvate na kulturnoj baštini u njihovu djelokrugu i neposrednom okruženju.

Primjerice, premda su konzervatori-restauratori dali svoje stručno mišljenje o načinu provedbe konzervatorsko-restauratorskih radova na konkretnoj nepokretnoj kulturnoj baštini, njihovo je mišljenje u konačnici bilo zanemareno i o svemu su odlučivali i odlučili koncesionari, to jest prevladalo je mišljenje njihova tima iako je bilo u suprotnosti ne samo s mišljenjem ovlaštenoga konzervatorskog odjela nego i s pravilima struke (Đ.G.B., 2012., pers. comm., 11. svibnja). To što je neka tvrtka zatražila i dobila koncesiju za izvođenje zahtjevnih konzervatorsko-restauratorskih radova na pojedinome kulturnom dobru ne podrazumijeva odnosno ne bi trebalo podrazumijevati i potpunu prevlast u odlučivanju o tako osjetljivom području. To se nikako ne bi smjelo događati, poglavito kada je riječ o kulturnoj baštini koja još uvijek nije, i to zbog već poduzetih građevinskih zahvata unutar samoga kompleksa,³ upisana na UNESCO-ov popis svjetske baštine (Đ.G.B., 2012., pers. comm., 11. svibnja).

¹ Ta se napomena odnosi samo na one stručnjake kojima, zbog objektivnih ili subjektivnih razloga, nedostaje dostatne naobrazbe i/ili radnoga iskustva, a koji ipak obavljaju određene usko stručne poslove za koje je potrebna posebna naobrazba.

² European Confederation of Conservation-Restoration Organizations – Europska konfederacija organizacija konzervatora-restauratora.

³ Nešto se slično dogodilo i s jednim kulturnim dobrom u kontinentalnoj Hrvatskoj (M. K., 2023., pers. comm., 19. svibnja).

Iz svega navedenoga proizlazi da je riječ o, uvjetno rečeno, *neobvezujućem* (konzervatorsko-restauratorskom) *mišljenju* koje, kao takvo, možemo usporediti s *izdvojenim mišljenjem* koje je, primjerice, uvriježeno u sudskim postupcima i praksi. Nadalje, takvo je mišljenje u hrvatskome pravnom sustavu po pravilu dopušteno, ali ne i njegova objava, dok je na Ustavnome sudu izričito dopušteno izdvajanje mišljenja i njegovo obrazlaganje (Antić, 2016: 837). Međutim, ta je usporedba relevantna samo na razini jezične kategorije, ali ne i na razini pravne kategorije. Pritom želim posebno istaknuti da tu nije riječ o odveć uvriježenoj konzervatorsko-restauratorskoj praksi kao o nekoj općenitoj pojavi, nego je riječ o izdvojenim primjerima koji nikako ne odražavaju pravo stanje, ali su ipak više nego znakoviti i nikako ih, kao što sam već napomenuo, ne bismo smjeli zanemariti.

Naime, dok se u sudskim postupcima i praksi izdvojeno mišljenje dopušta i vrjednuje na već spomenuti način (Antić, 2016: 837), u konzervatorsko-restauratorskoj praksi mišljenje stručnjakâ trebalo bi biti mjerodavno jer ono to u svojoj biti i jest, a ne da ne bude ni na razini izdvojenog mišljenja, što se osobito vidjelo u već spomenutim primjerima koji, nažalost, nisu jedini (M. M., 2023., pers. comm., 9. ožujka). Ali budući da to nije temom ovoga članka, u daljnjem izlaganju neću izlaziti iz okvira svojega teksta jer to zahtijeva poseban osvrt.

Osim toga treba istaknuti da je konzervatorsko-restauratorsko mišljenje ne samo *pravo* nego i *obveza* svakog konzervatora-restauratora, što je na različite načine istaknuto u relevantnoj literaturi (Vokić, 2007: 238-253).

U samoj pravnoj regulativi ne vidim ništa sporno, ali je sporno to što se stručno mišljenje tih istih konzervatora-restauratora u pojedinim primjerima ne uzima dovoljno u obzir ili se čak zanemaruje. Drugim riječima, postoji određena diskrepancija između pravila struke i njihove stvarne provedbe. Osim toga, u svim stručnim raspravama, projektima i zahvatima na kulturnoj baštini na prvom bi mjestu trebala biti upravo kulturna baština, pa bi u tom smislu konzervatorsko-restauratorsko mišljenje bilo i te kako relevantno i poželjno, a ne bi to bile osobne preferencije koncesionara ili bilo koga drugoga (vlasnika/skrbnika kulturnoga dobra, naručitelja radova i sl.). Prema tomu, mišljenje konzervatorsko-restauratorskoga tima, osim u pravnom smislu, trebalo bi biti obvezujuće i za sve ostale sudionike u programu zaštite kulturne baštine (za koncesionare, izvođače radova i druge).

Kada je riječ o, primjerice, nepokretnoj kulturnoj baštini, mislim da nije nužno posebno isticati kako bi izvođači radova trebali biti dostatno stručno osposobljeni ili barem dovoljno dobro upućeni u konzervatorsko-restauratorsku problematiku da bi mogli razumjeti i slijediti upute dobivene od konzervatorsko-restauratorskog tima jer se u protivnome mogu pojaviti poteškoće u provedbi radova u smislu manje ili veće štete na konkretnoj kulturnoj baštini, što se u jednom primjeru u kontinentalnoj Hrvatskoj i dogodilo (M. M., 2023., pers. comm., 9. ožujka). Osim toga potrebno je, između ostaloga, uvijek osigurati i stalni stručni nadzor ovlaštenoga konzervatorskog odjela odnosno prisutnost njihovih stručnih djelatnika na terenu kako bi se izbjegli možebitni problemi u provedbi zaštitnih radova na konkretnoj kulturnoj baštini.

LITERATURA

1. Antić, Teodor. *Izdvojeno mišljenje u sudskim postupcima i praksi Ustavnog suda Republike Hrvatske*, zbornik radova. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2016.
2. Vokić, Denis. *Smjernice konzervatorsko-restauratorskog rada*. Dubrovnik – Zagreb: Hrvatsko restauratorsko društvo – Udruga Gradine i godine, 2007.

Primljeno: 28. lipnja 2023.

THE OPINION OF THE CONSERVATOR-RESTORER – A RIGHT OR AN OBLIGATION?

In this article the author has provided his own personal observations related to the phenomenon of the conservator-restorer's opinion, which, often, unjustly and supported by nothing, tends to be placed in some backwater or cranny of cultural heritage protection, instead of being, apart, naturally, from the cultural heritage itself, of prime importance so that all conservation-restoration operations should be carried out according to the highest of professional standards. That is, the author has, relying on real facts and events in connection with the protection of mainly the immovable cultural heritage in the Republic of Croatia, noticed a certain discrepancy between the prescribed rules of the discipline and their actual implementation in the field and felt it necessary to write a word or two about this uncommon occurrence in our country.

The article, then, is aimed at drawing attention to the fact that the conservation-restoration area is in fact a science in itself, the guidelines of which should be adhered to by all those who are involved in the protection of the cultural heritage, so as to be able to hand it down to the coming generations. In addition to this, from everything referred to, it is clear that there is a need, which the author has pointed out many times already, for a systematic and permanent education and further training in conservation and restoration, in order to raise the level of awareness of the incalculable value of the cultural heritage, which needs properly protecting, which certainly will not be achievable if the conservation-restoration opinion is just ignored.